

NOG veel weliger dan bij ons tierde in Oostenrijk de barok. Ze kregen er ook daar maar geen genoeg van. Rococo is leuk voor meubilair en het classicisme voor tolpoorten, kerken bleven zweren bij de barok, ook al was die stijl eigenlijk al achterhaald. Sinds de Contrareformatie had de stijl zijn functionaliteit bewezen, en dan moet je vooral niks willen veranderen. Tot diep in de achttiende eeuw hanteerden opdrachtgevers en kunstenaars de trukendoos van de uitbundige stijl. De te vergeven opdrachten waren groot van omvang en opzet en dus kostbaar.

Reden voor beide partijen om voorzichtig te zijn. Eens een opdracht in principe gegund was, begon de kunstenaar met luisteren en lezen, kijken en kopiëren, navorsen en nadenken. Eens hij een opzet had voor de compositie en een tamelijk concreet idee van hoe hij zich voorstelde de opdracht uit te voeren, vervaardigde hij een olieverfschets. Dat was een eerste proefstuk waarop de opdrachtgever kon reageren en veranderingen aandragen voor het werk definitief vorm kreeg. Soms was die inneging van artistieke aard, meestal van theologische snit.

Het stak daarbij zeer nauw dat de kunstenaar getrouw de Bijbel volgde of de geschriften die ter zake deden, want kunst die meer wilde overtuigen dan getuigen moest correct zijn. Een inperking van de artistieke vrijheid moet daarin niet worden gezien: wie betaalt, bepaalt. Bovendien zijn er prachtige verhalen bekend van kunstenaars die hun opzet zo goed konden verdedigen, dat de opdrachtgever alsnog instemde, en even zoveel van afwijzingen. Door een olieverfschets te maken, een *bozzetto*, werd elk risico vermeden.

De olieverfschets diende als voorbeeld voor het eindwerk, meestal een altaarstuk of een plafondschildering, grote formaten bijgevolg. Eens het fiat was gegeven, kon niet enkel de maker er mee aan de slag, maar ook diens leerlingen en helpers. Ietsjes te vaak werden de *bozzetti* na afloop of na verloop van tijd weggegooid. De meeste raakten verloren, maar al snel kregen kunstenaars er belangstelling voor. Meer dan in het eindwerk, waaraan vele handen meewerkten, is in de schets de hand van de meester te zien.

Liefhebbers

In Oostenrijk hebben ze vroegtijdig ingezien dat de olieverfschets vrijer, zwieriger en levendiger was dan het eindproduct en bijgevolg een begerenswaardig verzamelobject. Dat bracht de makers dan weer op een idee: als het zo gegeerd is, maak ik er na afloop toch nog enkele. Die schilderijen heten *ricordi*, herinneringen. Daarvan werden er talloze gemaakt, bedoeld voor de losse verkoop aan liefhebbers, maar ook als roerende voorbeelden van eigen kunnen om mee de boer op te gaan in de hoop op nieuwe opdrachten.

Bozzetto op z'n best. Bartholomäus Altomonte's voorstudie voor de plafondschildering 'Bruiloft in Kanaän'. © Landesmuseum Joanneum Graz

Verleidelijke schetsen

Bart Makken

De Alte Galerie in Graz koestert een artistiek fenomeen. In de collectie bevinden zich tientallen olieverfschetsen uit de late barok, kleinschalige voorafbeeldingen voor grote altaarstukken en plafonds. Zo kon de kunstenaar aan de opdrachtgever tonen hoe hij het zich had voorgesteld, de ander kon dan nog wijzigingen voorstellen. Zestig van zulke Oostenrijkse *bozzetti* zijn nu in Brugge te zien.

Of hoe de hemel gloren kan in ruimtelijke illusies

Zo zijn er van de Italiaan Carlo Carlone, die vooral in het Duitstalgebied werkte, vijfhonderd *bozzetti* bekend. Het merendeel is nooit uitgevoerd, en toch moet hij elke schets hebben opgezet om een visje te vangen. Carlone had grote invloed op de Oostenrijkse schilders en daarmee zijn verdienste. Een groot voordeel van deze tentoonstelling is dat de namen van de makers de meeste mensen niets zeggen. Daardoor kijk je minder naar het bordje en meer naar het werk, en daar is niks mis mee.

In Brugge zijn er zo'n zestig doekjes te gast. Het zijn sterke schilderijen, ze zuigen je mee in

de hoogte. Een groot deel van de tafereel speelt zich af in de hemel of is daarnaar verplaatst. Waar het aards is, zorgt dieptewerking voor een zeer sterk driedimensionaal effect. Haast alle werken zijn vervaardigd naar aanleiding van kerkelijke opdrachten, enkele zijn gemaakt voor het vorstenhuis, dat toen ook de Zuidelijke Nederlanden bestuurde. En ofschoon er geen verband is met de eigen collectie van het Groeningemuseum, is het mooi dat dit aspect van de barokke schilderkunst zo innemend wordt getoond.

Ze wekken de indruk van spontaan te zijn, maar dat zijn ze aller-

minst. Er is veel aan voorafgegaan, maar effectief zijn ze minder gelikt dan de eindresultaten. De Venetiaan Sebastiano Ricci vond zijn *bozzetto* het origineel, het altaarstuk maar een kopie. Verzamelaars dachten er net zo over: in Graz hingen ze al in de achttiende eeuw als volwaardige schilderijen in de collectie. Alleen uitgevers waren er slordig mee: de in grauwchildering gemaakte ontwerpen voor titelpagina's gingen merendeels verloren.

Het is de interpretatie van de kunstenaar van een opgegeven thema, en het laat zien wat het zal tonen, eens het is uitgevoerd en geplaatst dan wel uitgevoerd in de

kerk. Hoe nuttig ook om op het laatst nog eens goed naar lichtval en reflectie te kijken, is de *bozzetto* toch vooral een proeve van bekwaamheid: zie, dit zal ik aan emoties teweegbrengen. Voor de maker was er veel aan gelegen en soms is het geschipper tussen de wensen van de opdrachtgever en de verwachtingen van het publiek bespeurbaar, zonder behaagziek te zijn.

Barok vol leven. Bozzetti uit Oostenrijk, nog tot en met 12 mei in het Groeningemuseum te Brugge (Dijver 12), dagelijks (behalve maandag) van 9.30 tot 17 uur. Info via telefoon 050/44.87.11 en website www.museumbrugge.be.